

BOŠNJAČKI STUDENTI U BEČU I NJIHOV DOPRINOS KULTURNOM PREPORODU I POLITIČKOM ORGANIZIRANJU BOŠNJAKA POČETKOM 20. STOLJEĆA

Jakub DERVIĆ

SAŽETAK: Dolazak Austro-Ugarske u Bosnu i Hercegovinu označio je prekretnicu u historijskom razvoju Bošnjaka. Izlazak iz okvira osmanske kulturne zone i ulazak u svijet zapadnoevropske kulture i društvenih normi pružao je, pored ozbiljnih izazova, i nove mogućnosti za kulturni, obrazovni i intelektualni razvoj. Iako su u početku među Bošnjacima prevladavali strah i neizvjesnost u pogledu očuvanja vjerskog i nacionalnog identiteta, postupno se pojavila nada i svijest o mogućnostima koje modernizacija pruža. Posebnu ulogu u ovom procesu odigrali su bošnjački studenti u Beču, koji su kroz obrazovanje i kontakte s evropskim institucijama razvijali ideje o kulturnom i političkom preporodu Bošnjaka. Oni su prepoznali šansu za uključivanje svoje zajednice u savremene tokove evropskog društva, postavljajući temelje intelektualnog i političkog aktivizma među Bošnjacima. Krajem 19. i početkom 20. stoljeća javlja se prva generacija bošnjačkih studenata i intelektualaca školovanih u duhu evropske misli. Njihovo uključivanje u politički i kulturni život Bosne i Hercegovine pokreće značajne procese društveno-kulturnog preobražaja Bošnjaka.

Ključne riječi: Austro-Ugarska, Beč, Bošnjaci, modernizacija, obrazovanje, kulturni preporod, političko organiziranje

Uvod

Kulturni preporod Bošnjaka na početku 20. stoljeća započeo je pokretanjem časopisa *Behar* 1900. godine, a dodatni

zamah dobio je osnivanjem kulturno-prosvjetnog društva "Gajret" 1903, kao i osnivanjem islamske dioničke štamparije u Sarajevu 1905. (Traljić, 1999: 11).

Prvu generaciju začetnika kulturnog preporoda činili su intelektualci školovani na prestižnim univerzitetima Austro-Ugarske Monarhije – u Beču, Gracu¹,

¹ Na fakultetima i višim školama u Gracu u to vrijeme nije boravio veliki broj naših studenata kao što je bio slučaj sa Zagrebom ili Bečom, gdje je boravio znatno veći broj studenata iz Bosne i Hercegovine. Ipak, treba spomenuti nekoliko značajnih imena čiji je studijski boravak zabilježen na visokoškolskim ustanovama u Gracu, kao što su: Abdurezak

Hivzi Bjelevac, bošnjački književnik, publicist i prevodilac. Pohađao je Akademiju za finansijsko-ekonomsku struku u Gracu. Smail-aga Ćemalović, završio je trgovačku akademiju u Gracu. Bio je osnivač lista *Musavat* – zvanično glasilo Muslimanske narodne organizacije, koji je pokrenuo i uređivao s Osmanom Đikićem. Hamzaliya Ajanović

studirao je slavistiku i romanistiku u Beču, Zagrebu i Gracu. Politički je aktivan nakon Prvog Svjetskog rata. Na izborima 1920, 1923. i 1925. biran je za poslanika u Parlamentu Kraljevine SHS, a od 1922. glavni je urednik *Pravde*, glasila JMO. Jedan je od glavnih osnivača Muslimanskog kulturnog društva *Narodna uzdanica* 1923. godine.

Zagrebu² i Budimpešti³. Posebno su se isticali bošnjački studenti u Beču, koji su u periodu 1904–1918. bili organizirani kroz tri studentska udruženja: “Zvijezda”⁴, “Svijest”⁵ i “Klub muslimanskih akademika”⁶ u Beču.

Prvi bošnjački studenti u Beču nisu pokazivali značajniju zainteresiranost za uključivanje u politička pitanja koja su u to vrijeme bila aktualna u Bosni i Hercegovini. Veliki broj njih bili su stipendisti Zemaljske vlade, koja je u suštini imala cilj obrazovati lojalan, prije svega administrativni kadar, zbog čega je najviše bilo studenata prava. Studenti su trebali biti oblikovani u duhu zapadne civilizacije, a smatralo se prikladnim da budu što više udaljeni od bilo kakvih političkih aktivnosti i događaja, kako u Bosni i Hercegovini, tako i u samoj austrougarskoj prijestolnici (Dautović, 2019). Čak se i u statutima studentskih udruženja Bošnjaka u Beču izričito navodilo da se isključuju bilo kakve političke aktivnosti (Kemura, 1997:336). Međutim, spomenuta društva se nisu u potpunosti odričala političkog djelovanja i aktivnosti, što je jasno vidljivo iz programske orijentacije, sadržane u “Zvijezdinom pozivu”. U tom dokumentu naglašeno je “da će naša ‘Zvijezda’ biti središte

oko kojega će se okupljati svi Bošnjaci muslimani akademičari u Beču i tu međusobno misli izmjenjivati, tu se razgovarati o potrebama i ranama svog islamskog naroda u Bosni i Hercegovini, tu tražiti lijekove našim ranama, jednom riječi tu raditi i pripravljati se za rad oko napretka ehli islama u koliko nam prilike i slabe sile dopuštaju” (*Bošnjak* 14/1904; *Behar* 4/1903–04).

Politička dešavanja početkom 20. stoljeća u Bosni i Hercegovini, ali i na Balkanu uopće, ostavila su vidljivog traga i na bošnjačkim studentima izvan domovine. Sve izraženija nastojanja srbijanske i hrvatske politike da Bošnjake pridobiju na svoju stranu rezultirala su time da se među omladinom i studentskom populacijom javljaju simpatije i naklonjenost prema jednoj od ovih nacionalnih opcija. Prosrpski i prohrvatski orijentirani bošnjačko-muslimanski studenti, naročito u Beču, agresivno su isticali svoja politička uvjerenja. To je dovelo do podjele u prvom bošnjačko-muslimanskom studentskom udruženju “Zvijezda”, i to na one koji su podržavali srpsku politiku i one koji su se opredjeljivali za hrvatsku nacionalnu ideju, te na one koji su bili u većini i nisu željeli pristati niti uz

jednu od spomenutih strana (*Musavat* 2/1907). Ove podjele dovele su do istupanja dijela studenata iz “Zvijezde”. Jedni su se okupljali u okviru neformalne grupe, dok su drugi osnovali novo udruženje napredne islamske omladine “Svijest” u Beču (Kemura, 1977:337).

Politička borba za islamsku vjeru, vakufsku i obrazovnu autonomiju u Bosni i Hercegovini, koju su pokrenuli Bošnjaci, a koja će kasnije prerasti u pokret, potom i u osnivanje prve bošnjačke muslimanske političke stranke (Muslimanska narodna organizacija), potakla je i bošnjačke studente u Beču da se aktivnije uključe u političke tokove i sudbinska pitanja bošnjačkog naroda tog vremena. Kao primjer njihovog aktivnijeg uključivanja u političke prilike u Bosni i Hercegovini može se navesti *Proglas muslimanske omladine* u Beču, upućen narodu Bosne i Hercegovine, iza kojeg je stajala skupina bošnjačkih studenata srpske orijentacije. Ovim proglasom se, zapravo, prvi put jedan dio bošnjačke inteligencije solidarizirao s autonomnim pokretom u Bosni i Hercegovini, na čijem je čelu bio mostarski muftija Ali Fehmi-ef. Džabić. Činjenica je da se tokom cijelog perioda u kojem

² Od zagrebačkih studenata iz tog perioda svakako treba spomenuti sljedeća imena: Mahmud Behmen, novinar i političar koji je završio pravo u Zagrebu. Bio je član Jugoslavenske muslimanske organizacije od njezina osnutka, a 1923–1929. njezin glavni tajnik te glavni urednik sarajevske *Pravde*, glasila JMO. Zaim Šarac završio je pravni fakultet u Zagrebu, gdje je i doktorirao. Dugogodišnji je aktivista u muslimanskom potpornom društvu “Gajret”, gdje je od 1936. godine obavljao funkciju potpredsjednika. U periodu 1945–1946. bio je na čelu muslimanskog društva “Preporod”, koje je zamijenilo ranija potporna udruženja “Gajret” i “Narodnu uzdanicu”. Husein Alić, bosanskohercegovački političar i pedagog, u Banjoj Luci završio je gimnaziju, a potom je nastavio studije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Zagrebu. Bio poslanik JMO u Narodnoj skupštini – mandat je osvajao 1923, 1925. i 1927. godine. Učestvovao je u osnivanju “Narodne uzdanice”, gdje

je dugi niz godina bio aktivan u rukovodstvu. Osman Nuri Hadžić, Ismet-beg Gavrankapetanović, Džafer-beg Kulenović i drugi studirali su u Zagrebu i Beču.

³ Među bošnjačkim studentima, koji su svoje obrazovanje stjecali na univerzitetu u Budimpešti spomenut ćemo neka imena: Šefkija Behmen, političar i javni radnik. Pravni fakultet završio je u Budimpešti. Bio je član Jugoslavenske muslimanske organizacije. Kratko je zastupao JMO u vladi Ljubomira Davidovića, gdje je vodio resor socijalne politike i istovremeno bio zamjenik ministra narodnog zdravlja. Kratko je uređivao list *Pravda*, glasilo JMO. Dr. Sačir Sikirić, profesor arapskog i perzijskog jezika i književnosti. Studij orijentalistike završio je na Univerzitetu u Budimpešti, gdje i doktorirao s tezom o derviškim redovima u Bosni i Hercegovini. Predavao je arapski jezik na Šerijatskoj gimnaziji, Šerijatskoj sudačkoj školi, Višoj islamskoj šerijatsko-teološkoj školi i Filozofskom fakultetu

u Sarajevu. Salih-beg Bakamović, pisac i prevodilac, u Budimpešti je završio Orijentalnu akademiju i radio kao predavač stranih jezika.

⁴ Muslimansko akademsko udruženje “Zvijezda” (njem. Islamistisch akademische Verein “Zvijezda”) osnovano je u Beču 1904. godine i smatra se prvim bošnjačkim organiziranim društvom u dijaspori.

⁵ Udruženje napredne muslimanske omladine iz Bosne i Hercegovine “Svijest” (njem. Verein der fortschrittlichen islamistischen Jugend aus Bosnien und der Herzegowina “Svijest”) osnovano je 1907. godine. Ovo društvo nastalo je istupom iz “Zvijezde” dijela studenata koji se nisu slagali s njenom političko-nacionalnom orijentacijom.

⁶ “Klub muslimanskih akademika u Beču” (njem. Klub der islamistischen Akademiker aus Bosnien und der Herzegowina in Wien) osnovan 1913. godine, a okupljao je studente koji nisu pripadali nijednom od dva postojeća udruženja.

je vođena borba za vjerskoprosvjetnu autonomiju značajan dio bošnjačke inteligencije nalazio po strani. Veći dio njih smatrao je autonomni pokret zastarjelim i pogrešno usmjerenim u odnosu na stvarne interese bošnjačkog naroda. Istovremeno, u njezinim redovima bio je prisutan i svojevrsni oportunistički odnos prema austro-ugarskoj vlasti, od koje je ta inteligencija u mnogome zavisila. Proglas je u velikoj mjeri bio antihrvatski i antiaustro-ugarski intoniran, što je dovelo do toga da je Zemaljska vlada administrativnim mjerama zabranila njegovo rasturanje u Bosni i Hercegovini, a njegove potpisnike izvela pred sud. Postupak je završen izricanjem blagih kazni (Kemura, 1977).

Povratkom u Bosnu i Hercegovinu nakon završenih studija, značajan broj bošnjačkih intelektualaca tek tada će se aktivno uključiti u javni i politički život zemlje. Njihovo djelovanje imalo je presudan značaj za bošnjački kulturni i intelektualni preporod početkom 20. stoljeća. Učestvovali su u osnivanju i razvoju modernih obrazovnih institucija, pokretanju i uređivanju časopisa i novina, te u oblikovanju novih političkih i društvenih organizacija. Na taj način ova generacija školovanih ljudi postala je nosilac procesa modernizacije u složenim političkim i društvenim okolnostima austro-ugarske vladavine. Među istaknute bečke studente iz Bosne i Hercegovine krajem 19. i početkom 20. stoljeća ubrajaju se: Osman Nuri Hadžić, Ahmed-beg i njegov brat Ibrahim-beg Defterdarević iz Trebinja, Mehmed-beg Kulinović iz Jajca, Čamil Karamehmedović iz Trebinja, Abduselam-beg, Halid-beg i Mehmed-beg Hrasnica iz Sarajeva, Safvet-beg Bašagić iz Nevesinja, Šefkija Gluhić iz Mostara, Šukrija Alagić iz Tuzle, Hamid-beg Džinić iz Banje Luke, Bećir Mehmedbašić, Edhem-beg Bahtijarević i Ahmed Muhibić (Kemura, 1986:22). Pored navedenih

imenaa, posebno treba spomenuti i sljedeće studente u Beču od kojih su neki kasnije dali nemjerljiv doprinos u kulturnom, posebno političkom organiziranju Bošnjaka: Mehmed Spaho, Hamdija Karamehmedović, Abdullah-beg Bukvica, Ejub Mujezinović, Ismet-beg Gavrankapetanović, Mustafa Denišlić, Hafiz Alija Bulić, Atif Hadžikadić, Hajdar Čekro, Džafer-beg Kulenović, Salih Emin Aličehić, Salih Bakamović, Osman Džikić, Husein Brkić i dr.

Ovdje ćemo nešto opširnije spomenuti tek dio bečkih studenata čiji je doprinos oblikovanju bošnjačke kulture i političkog života u ranim desetljećima 20. stoljeća bio od izuzetne važnosti. Treba napomenuti da se među ovim ličnostima nalazi i nekoliko ljekara koji su bili prvi doktori medicine među Bošnjacima i uveliko doprinijeli razvoju medicine, higijene i zdravstvene kulture toga vremena u Bosni i Hercegovini.⁷

Začetnici bošnjačkog nacionalnog preporoda

Kako je već naglašeno, s pojavom lista *Behar* 1900. godine započinje novo poglavlje bošnjačkog kulturnog preporoda. Ovaj časopis je imao posebno i vrlo značajno mjesto u razvoju i jačanju bošnjačkog kulturnog, političkog i narodnosnog identiteta. Njegovim pokretanjem otvara se vrijeme književnih listova i časopisa u Bosni i Hercegovini, posebno kod Bošnjaka. Pokretači časopisa *Behar* uz poznatog javnog i kulturnog radnika Edhema Mulabdića bili su dva bečka studenta: Safvet-beg Bašagić i Osman Nuri Hadžić (Jalimam, 2003:21).

Dr. Safvet-beg Bašagić

Rođen je 6. maja 1870. u Nevesinju. Gimnaziju je završio 1895. u Sarajevu. Od 1895. do 1899. studirao je na Bečkom univerzitetu orijentalne

jezike, arapski i perzijski. Doktorat je odbranio 1910. godine na temu *Die Bosniaken und Hercegovcen auf dem Gebiete der islamischen Literatur – Bosanci i Hercegovci u islamskoj književnosti*, i stekao zvanje doktora nauka. Jedno vrijeme radio je kao profesor u sarajevskoj Velikoj gimnaziji (Prva gimnazija). Jedan je od osnivača društava "Gajret", "El-Kamer" i "Muslimanski klub". Bio je pjesnik, historičar, dramski pisac, prevodilac s orijentalnih jezika. Godine 1910. izabran je za zastupnika u Bosanskom saboru i odmah poslije smrti Ali-bega Firdusa imenovan je za predsjednika Sabora. Nakon rata, od 1919. godine radi kao kustos u Zemaljskom muzeju u Sarajevu sve do 1927. godine, kada je umirovljen. Umro je 9. aprila 1934. u Sarajevu, a sahranjen u haremu Begove džamije. Safvet-beg Bašagić zauzima istaknuto mjesto među najvažnijim ličnostima u povijesti Bošnjaka.

Osman Nuri Hadžić

Osman Nuri Hadžić (1869–1937) bio je bošnjački pravnik, književnik, publicista i kulturni radnik. Završio je Šerijatsku sudačku školu u Sarajevu. Godine 1893. postao je prvi Bošnjak iz Bosne i Hercegovine upisan na Pravni fakultet u Zagrebu. Nekoliko godina proveo je na školovanju u Beču, odakle se ponovno vratio u Zagreb, gdje je i diplomirao 1899. godine. Po završetku studija, službovao je na Okružnom sudu u Sarajevu, zatim u Zemaljskoj vladi i na Šerijatskoj sudačkoj školi, gdje je radio kao profesor i jedno vrijeme kao upravnik. U književnom stvaralaštvu pisao je i pod zajedničkim pseudonomom Osman-Aziz, zajedno s I. Milićevićem, objavivši romane i zbirke pripovjedaka s tematikom iz bošnjačko-muslimanske tradicije i savremenosti: *Bez nade* (1895), *Bez svrhe* (1897) i *Pripovijesti iz bosanskog života* (1898). Zajedno sa Safvet-begom Bašagićem i Edhemom Mulabdićem pokrenuo je 1900. godine dvosedmični list *Behar*. Posebno značajna su njegova djela *Muhammed*

⁷ Na čast doktora medicine promoviranih u Beču do 1909. bili su: dr. Mustafa Denišlić iz Sarajeva 1906, dr. Abdulah-beg Bukvica iz Rogatice, dr. Muharem

Midžić iz Bihaća 1908, dr. Murat Sarić iz Gacka, dr. Hamdija Karamehmedović iz Trebinja i dr. Ejub Mujezinović iz Ljubuškog 1909.

a.s. i *Kur'an* i *Islam* i *kultura*, kojima se svrstao među autore koji su u 20. stoljeću u Evropi ostavili zapažena djela iz povijesti islamske kulture.

Doprinos kulturnom i političkom preporodu Bošnjaka

Prvo bošnjačko muslimansko društvo u Bosni i Hercegovini bilo je udruženje "Gajret", osnovano 1903. godine u Sarajevu. U svojoj osnovnoj djelatnosti ono je bilo zamišljeno kao društvo za potpomaganje bošnjačkih učenika srednjih i visokih škola u Bosni i Hercegovini, ali i u okviru Austro-Ugarske Monarhije. Ključnu ulogu u osnivanju ovog društva imala je prva generacija bošnjačke inteligencije koja se školovala u austrougarskoj prijestolnici. Krajem 19. stoljeća bošnjačka akademska omladina u Beču uočila je potrebu organiziranja Bošnjaka u savremena udruženja. Naime, odlukom vlade 1899. godine, u Beču je osnovan "Institut za bosansko-hercegovačke visokoškolce"⁸, čija je deklarirana svrha bila olakšavanje studija bosanskim studentima, ali je u pozadini stajala intencija političke kontrole i utjecaja na studentsku populaciju (Dautović, 2019). Uvidjevši da stipendije i smještaj, koje im je omogućila austrougarska vlada, sa sobom povlače i svojeverni gubitak vlastitog identiteta te da podrazumijevaju i propagiranje austrougarske politike, shvatili su da je finansijska neovisnost studenata od presudnog značaja. Ona je bila ključna za njihovo slobodno i ideološki neopterećeno obrazovanje izvan granica vlastite domovine

(Mehmedović-Mulalić, 2013:295). Njihovo nezadovoljstvo kulminiralo je pobunom, nakon čega su mnogi izgubili stipendije i ostali bez sredstava za nastavak školovanja. Takve okolnosti potaknule su bošnjačke studente iz Beča da upute apel sunarodnjacima u Bosni i Hercegovini s ciljem snažnije afirmacije modernog obrazovanja. Na osnovu te inicijative, ubrzo se među bošnjačkom inteligencijom razvila ideja o formiranju društva koje bi pružalo podršku siromašnim Bošnjacima u srednjoškolskom i univerzitetskom obrazovanju (Kemura, 1986: 30).

Inicijativa za osnivanje "Gajreta" potekla je od braće Defterdarević, Ahmed-bega i Ibrahim-bega, koji su pripadali prvoj generaciji fakultetski obrazovanih Bošnjaka. Među osnivačima društva "Gajret" ponovo se susreću imena Edhema Mulabdića i Safvet-bega Bašagića, ali i drugih bošnjačkih studenata iz Beča, od kojih su neki od njih učestvovali u osnivanju društva, a drugi kasnije postali istaknuti članovi i rukovodioci ove organizacije.⁹ Osnivanje Islamske dioničke štamparije u Sarajevu (1905)¹⁰ uklapa se u kulturni i prosvjetni zamah koji je pratio pojavu bošnjačkog preporoda na prelazu iz 19. u 20. stoljeće. Udruženje islamske omladine u Sarajevu, osnovano također 1905. godine, u svojim redovima okuplja bošnjačke intelektualce koji se vraćaju u Bosnu i Hercegovinu sa studija u Beču (Sarić, 2005). Dr. Safvet-beg Bašagić, Šukrija Alagić, Šemsi-beg Salihbegović, dr. Mustafa-Denišlić, dr. Halid-beg Hrasnica i Salih Aličehić bili su neki od

inicijatora i istaknutih članova ovog udruženja. Veliki broj studenata s austrougarskih univerziteta u Zagrebu, Beču, Gracu i Budimpešti u kasnijem periodu postat će politički aktivni unutar tada postojećih bošnjačko-muslimanskih političkih stranaka. Tokom austrougarske vlasti najprije će djelovati kroz Muslimansku narodnu organizaciju¹¹ (MNO), a posebno će se istaknuti prilikom osnivanja Jugoslavenske muslimanske organizacije (JMO). Mnogi od njih postat će značajni članovi stranke, neki čak kao osnivači i istaknute ličnosti u rukovodstvu, dok će drugi obavljati ključne funkcije u Centralnom odboru. U nastavku ćemo ukratko predstaviti studente s austrougarskih univerziteta u Zagrebu, Beču, Gracu i Budimpešti i njihov politički angažman.

Ahmed-beg Defterdarević rođen je 1871. godine u Trebinju, gdje je završio osnovnu školu, a gimnaziju u Sarajevu. S navršениh 20 godina Defterdarević odlazi u Beč, gdje studira pravo. U 27. godini života, 23. februara 1898. godine Defterdarević je promoviran u doktora pravnih nauka. Bio je to prvi Bošnjak doktor nauka u Bosni i Hercegovini.¹² Po povratku iz Beča Ahmed-beg Defterdarević se aktivno uključio u politički život te ga nalazimo među prvacima Jugoslavenske muslimanske organizacije. Defterdarević je bio i jedan od osnivača društva "Gajret". Umro je 1930. godine i pokopan u haremu tuzlanske Husein Čauševe ili Džindijske džamije.

Ćamil Karamehmedović (1867–1917) je, prema navodima lista *Bošnjak*, prvi Bošnjak s diplomom bečkog Pravnog fakulteta.¹³ Bio je jedan

⁸ *Institut für bosnisch-herzegowinische Hochschüler in Wien.*

⁹ U prvom rukovodstvu "Gajreta" najvažnija mjesta zauzimaju upravo bečki studenti: dr. Safvet-beg Bašagić, predsjednik, dr. Halid-beg Hrasnica, zamjenik predsjednika, i Hasan Hodžić, tajnik.

¹⁰ Među osnivačima Islamske dioničke štamparije istaknuto mjesto zauzima dr. Halid-beg Hrasnica, jedan od prvih doktoranata iz Beča i značajna ličnost početkom 20. stoljeća. Vidi: Rešidbegović, 2001:221–226.

¹¹ Na prvim izborima za Bosanski sabor u maju 1910. godine Muslimanska narodna organizacija osvojila je 24 izborna poslanička mjesta predviđena za Bošnjake muslimane. Na listi sabornika našla se i grupa svršениka studija u Beču: Ćamil Karamehmedović, Šefkija Gluhić, dr. Hamdija Karamehmedović i dr. Safvet-beg Bašagić, koji će obnašati i dužnost predsjednika Sabora.

¹² Nakon što je Ahmed-beg Defterdarević doktorirao, Safvet-beg Bašagić je

napisao pjesmu "Čestitam ti beže i viteže", koju je posvetio prvom Bošnjaku doktoru nauka: "Čestitam ti beže i viteže / Časno slavlje današnjega dana / Starina te uz sudbinu veže Herceg-Bosne ponosnih Ajana / Kad bi Bog do i sreća nam dala, da se bezi ugledaju u te, moj doktore / ova zemlja mala brzo slavi krčala bi pute Božje vjere / Kad bi zamijenili sablju s perom, mejdan s učilištem / mi bi opet velikani bili i vladali svojijem ognjištem."

od osnivača i aktivnih članova Muslimanskog akademskog društva "Zvijezda" u Beču. Kao aktivan političar, nakon povratka u Bosnu i Hercegovinu biran je za člana prvog saziva Bosanskog sabora 1910. godine na listi Muslimanske narodne organizacije.

Dr. Mehmed Spaho (1883–1939) rođen je u Sarajevu, gdje je završio osnovnu školu i gimnaziju. Pravni fakultet završio je u Beču 1906. godine. Nakon završenog doktorskog studija na istom fakultetu 1908. promoviran je u doktora pravnih nauka. Nakon povratka u Bosnu i Hercegovinu brzo se uključuje u javni i politički život prvo kao član Muslimanske narodne organizacije, član Narodnog vijeća poslije sloma Austro-Ugarske a poslije i predsjednik najveće bošnjačko-muslimanske stranke, Jugoslavenske muslimanske organizacije. Bio je ministar u Kraljevini SHS a poslije i Kraljevini Jugoslaviji u nekoliko saziva tadašnjih vlada (ministar šumarstva i rudarstva, ministar trgovine i industrije, ministar finansija i ministar saobraćaja). Dr. Mehmed Spaho je uživao veliko povjerenje bošnjačkog stanovništva. Umro je iznenada 29. juna 1939. godine u Beogradu pod nerazjašnjenim okolnostima. Bio je politički lider Bošnjaka u periodu između dva svjetska rata i jedna od najznačajnijih ličnosti u povijesti bošnjačkoga naroda. Ukoopan je u haremu Gazi Husrev-begove džamije u Sarajevu kao jedan od najzaslužnijih prvaka Bošnjaka.

Dr. Halid-beg Hrasnica (1874–1942) bio je istaknuti javni radnik i političar. Godine 1896. završio je Pravni fakultet u Beču, a doktorirao 1899. godine. Od 1910. bio je aktivan u političkom životu Bosne i Hercegovine. Bio je predsjednik Muslimanske samostalne stranke, poslanik u Bosanskom saboru a kasnije i jedan od utemeljitelja Jugoslavenske muslimanske organizacije u kojoj je obnašao dužnost dugogodišnjeg

potpredsjednika. U skupštinu Kraljevine SHS i Jugoslavije biran je u nekoliko izbornih ciklusa. Također, bio je ministar pravosuđa u vladi Kraljevine Jugoslavije. Halid-beg Hrasnica je, uz dr. Mehmeda Spahu, bio najznačajnija politička ličnost Bošnjaka u vrijeme stare Jugoslavije i njegov najbliži saradnik. Jedan je od osnivača Islamske dioničke štamparije u Sarajevu i Udruženja islamske omladine u Sarajevu. Ostavio je značajan i dubok trag u kulturnom i političkom životu Bošnjaka početkom 20. stoljeća.

Dr. Hamdija Karamehmedović (1883–1968) bio je bosanskohercegovački ljekar, političar i kulturni radnik. Završio je gimnaziju u Sarajevu, a studij medicine u Beču, gdje je i doktorirao (1910). Usavršavao se na univerzitetima u Pragu, Minhenu, Beču i Berlinu. Bio je šef Odsjeka za zarazne bolesti Državne bolnice u Sarajevu, a kasnije i njen upravnik. Na prvim izborima za Bosanski sabor 1910. izabran je kao kandidat Muslimanske narodne organizacije (MNO). Bio je dio liberalnog krila bošnjačke elite, zalagao se za obrazovanje Bošnjakinja i reformu arapskog pisma za potrebe bosanskog jezika. Bio je aktivan i u društvu "Gajret". Jedan je od osnivača Jugoslavenske muslimanske organizacije na čelu s hafizom Ibrahim-ef. Maglajlićem i zajedno s dr. Halid-begom Hrasnicom njen potpredsjednik. Bio je ministar narodnog zdravlja te ministar bez portfelja u vladi Kraljevine Jugoslavije.

Šefkija Gluhic (1878–1927) školovao se u Sarajevu, gdje je pohađao Veliku gimnaziju, a Pravni fakultet završio je u Beču 1905. godine. U austrijskoj prijestolnici bio je aktivan u Muslimanskom akademskom društvu "Zvijezda". Prije Prvog svjetskog rata obnašao je dužnost narodnog poslanika u Saboru Bosne i Hercegovine, a nakon rata kratko je bio ministar poljoprivrede u prvoj vladi Kraljevine

SHS. Od 1922. do 1924. godine obavljao je funkciju gradonačelnika Tuzle.

Hajdar Čekro (1885–1940) bio je bosanskohercegovački političar. Studije je završio u Beču, gdje je 1912. godine diplomirao na Tehničkom fakultetu. Bio je aktivan član studentskog društva "Zvijezda", koje ga je 1908. godine, zajedno s Avdom Sumbulom, poslalo u Istanbul da podnese protest protiv Aneksije Bosne i Hercegovine od strane Habsburške monarhije. Po povratku u domovinu, zaposlio se kao inženjer u odboru Vakufsko-mearifskog sabora. Nakon završetka Prvog svjetskog rata i stvaranja Kraljevine SHS, nakratko se uključio u politički život. Zajedno sa Šukrijom Kurtovićem bio je jedan od vodećih ljudi Muslimanske težačke stranke. Kraće vrijeme obavljao je dužnost predsjednika "Gajreta".

Ismet-beg Gavrankapetanović rođen je 1876. godine u Počitelju. Nakon završene Šerijatske sudačke škole u Sarajevu studirao je pravo u Beču i Zagrebu. Na mjesto kotarskog predstojnika u Ljubuškom postavljen je 1915. godine. Od 1923. do 1941. godine bio je istaknuti funkcioner Jugoslavenske muslimanske organizacije. Kao njen kandidat biran je u Saveznu skupštinu na izborima 1923, 1925, 1927, 1935. i 1938. godine. Bio je zastupnik u Hrvatskom državnom saboru 1942. godine, a potom i veliki župan u Sarajevu.

Džafer-beg Kulenović (1891–1956) pohađao je gimnaziju u Sarajevu i Tuzli. Godine 1909. upisao je studij u Beču, ali se vraća u Zagreb, gdje završava i doktorira pravo. U Beču je bio aktivan među tamošnjom studentskom populacijom. Godine 1909. izabran je za predsjednika Udruženja napredne islamske omladine "Svijest" u Beču. Nakon stvaranja Kraljevine Jugoslavije pristupa Jugoslavenskoj muslimanskoj organizaciji (JMO). Na svim izborima biran je za narodnog zastupnika. Nakon smrti Mehmeda

¹³ List *Bošnjak* 13.07.1893. godine piše: "Ovih se dana povratio Čamil ef. Karamehmedović rodnom Trebinjac sa sveučilišta u Beču, gdje je izučio prava i položio sve propisane ispite. Ovo je prvi

od naše muhamedanske mladeži, koji je svršio gimnaziju ovdje, te otišav u Beč i sam tamo svršio. Sad će se naš prvi pravnik nakon 16. godišnjeg neprekidnog školovanja odmoriti, pa će ga onda visoka zemaljska

vlada negdje imenovati vježbenikom. Mi mu iskreno čestitamo ovaj sretni svršetak njegovih nauka, te mu u buduće želimo svaku sreću, dobro zdravlje i dobar uspjeh u budućem zvanju."

Spahe izabran je za predsjednika JMO. U Cvetkovićevoj, a poslije i u Simovićevoj vladi bio je ministar bez portfelja, te ministar šuma i ruda. Bio je protiv podjele Bosne i Hercegovine prema sporazumu Cvetković-Maček. Nakon proglašenja NDH, na čelu delegacije predstavnika JMO posjetio je A. Pavelića, izrazivši podršku NDH. Nakon toga imenovan je potpredsjednikom Vlade NDH i na toj dužnosti ostaje sve do sloma NDH.

Atif Hadžikadić (1884–1945) bio je bošnjački pedagog i političar. Studirao je i doktorirao filozofiju u Beču, gdje se isticao kao član prohrvatskog Udruženja napredne muslimanske omladine iz Bosne i Hercegovine "Svijest". Nakon povratka u Bosnu i Hercegovinu radio je kao profesor na Šerijatskoj sudačkoj školi u Sarajevu. Bio je jedan od osnivača i istaknutih predstavnika Jugoslavenske muslimanske organizacije. Više puta je biran za narodnog poslanika na parlamentarnim izborima (1920, 1923, 1925, 1927). Djelovao je i u kulturno-prosvjetnom društvu "Narodna uzdanica", kojim je kasnije i predsjedavao. Nakon uspostave NDH, 1941, bio je kratko vrijeme gradonačelnik Sarajeva (april–august 1941), a potom ravnatelj Trgovačke akademije u Sarajevu.

Abdullah-beg Bukvica (1881–1969) je bosanskohercegovački liječnik i političar. Prvi je liječnik u Brčkom i jedan od prvih Bosanaca i Hercegovaca koji je diplomirao na Medicinskom fakultetu u Beču (1906). Jedan je od osnivača kulturno-prosvjetnog društva "Islahijet", u kojem je jedno vrijeme obavljao dužnost tajnika, a 1922. godine izabran je za predsjednika društva. Dr. Bukvica je sačinio program ovog potpornog društva. Također je bio član Vakufskog sabora za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu.

Ejub Mujezinović (1882–1934) bio je bosanskohercegovački ljekar i aktivni borac za prava Bošnjaka. Završio je gimnaziju u Sarajevu, gdje je maturirao 1903. godine. Studij medicine pohađao je u Beču od 1903. do 1909. godine, kada je promoviran u doktora medicine. Aktivno se zalagao za prava Bošnjaka i bio narodni poslanik u Beogradu 1919. godine. Njegovim zalaganjem

1926. godine u Banjoj Luci osnovan je mjesni odbor "Gajreta", kojem je bio predsjednik do 1929. godine.

Mustafa Denišlić (1878–1941) bio je prvi Bošnjak koji je stekao titulu doktora medicine. Nakon što je 1899. godine maturirao na Velikoj gimnaziji, studij medicine završio je na Bečkom univerzitetu 1905. godine. Glavni je inicijator osnivanja studentskog društva "Zvijezda" u Beču 1904. godine. Nakon povratka u domovinu, Denišlić je bio aktivan i u društvenom životu Bosne i Hercegovine kao član Glavnog odbora kulturno-prosvjetnih društava "Gajret" i "Narodna uzdanica". Radio je kao liječnik u Zemaljskoj bolnici te kao šef gradske zdravstvene službe grada Sarajeva.

Doprinos na vjerskoprosvjetnom planu

Na vjerskoprosvjetnom planu pojedini studenti iz Beča bili su naročito aktivni. Veliki broj njih svrstavao se u red vjerskih modernista i iskreno je podržavao reisul-ulemu Džemaludin-ef. Čauševića, njegove reformističke ideje i prosvjetiteljske stavove. Mnogi su se uključili u rad pedagoških i obrazovnih institucija, gdje su dali značajan doprinos obrazovanju djece i omladine u skladu s modernim obrazovnim normama koje su se oblikovale u to vrijeme. Iz te grupe bečkih studenata izdvajamo sljedeća imena:

Alija Bulić (1876–1911) bio je bošnjački pedagog i prosvjetni radnik. Školovao se u Livnu i Sarajevu, a arapski jezik studirao je na Univerzitetu u Beču, gdje je diplomirao 1904. godine. Radio je kao profesor na jevrejsko-sefardskoj školi u Sarajevu te na Velikoj gimnaziji u Mostaru i kasnije u Tuzli. Bio je član kulturno-prosvjetnog društva "Gajret" i značajno doprinio obrazovanju bošnjačke omladine u Bosni i Hercegovini. Zajedno s Ali-ef. Kadićem napisao je *Gramatiku i vježbenicu arapskog jezika*, koja je štampana 1907. godine. Služila je kao udžbenik arapskog jezika u gimnazijama i medresama.

Šukrija Alagić (1881–1936) bio je arabist, kulturni radnik, učitelj, teolog i leksikograf. Orijentalne jezike i

slavistiku studirao je na Filozofskom fakultetu u Beču, gdje je diplomirao 1905. godine. Radio je kao profesor u Sarajevu, Mostaru, Tuzli i Derventi. Bio je član Vakufsko-mearifskog povjerenstva i saradnik kulturnog društva "Gajret". Alagić je bio najpoznatiji kao pisac i prevodilac s arapskog jezika. Svoje radove objavljivao je u listovima *Gajret*, *Novi Bebar* i *Narodna uzdanica*. Najpoznatiji rad mu je bio prevođenje tumačenja Kur'ana od poznatog muslimanskog mislioca modernističkog usmjerenja Muhammeda Rešida Ridaa.

Salih-beg Bakamović (1885–1940), mostarski intelektualac i poliglota, školovao se u Carigradu, Beču i Budimpešti, gdje je završio Orijentalnu akademiju i radio kao predavač stranih jezika. Bio je izuzetni poliglota, a govorio je i pisao: francuski, njemački, turski, arapski, mađarski, italijanski, esperanto i perzijski, a djelimično i grčki, španski i engleski jezik. Kao član kruga vjerskih modernista, istakao se kao pisac i prevodilac djela o reformizmu, panislamizmu, emancipaciji muslimanske žene i razvoju naprednih ideja u arapskom, turskom i bosanskom kontekstu.

Salih Emin Aličehić (1865–1908) bio je bosanskohercegovački pedagog i kulturni radnik. U rodnom Travniku pohađao je mekteb i medresu. Nakon toga je bio raspoređen kao privremeni učitelj u Narodnu osnovnu školu u Mostaru, a od 1888. godine u sarajevsku ruždiju (drugu narodnu mušku osnovnu školu). Godine 1890. položio je učiteljski ispit, nakon čega ga je Zemaljska vlada u Bosni i Hercegovini poslala na studij u Višu pedagošku školu (Pädagogium) u Beču, koju je završio kao prvi Bošnjak. Po povratku 1894. godine imenovan je direktorom sarajevske ruždije a nakon toga bio je i direktor islamske učiteljske škole Darul-muallimin. Jedan je od osnivača Udruženja islamske omladine u Sarajevu 1905. godine.

Husein Brkić (1889–1961) završio je studije u Beču i Zagrebu 1922. godine. Radio je kao profesor u Mostaru, Stocu, Trebinju i Sarajevu. Poslije Drugog svjetskog rata bio je prvi gradonačelnik Sarajeva. Gradonačelnik je bio od 1945. do 1947. godine. Poslije radi

na Višoj pedagoškoj školi u Sarajevu, a nakon osnivanja Filozofskog fakulteta u Sarajevu 1950. izabran je za profesora geografije na Katedri za geografiju. Bio je dekan Filozofskog fakulteta u Sarajevu. Husein Brkić je bi osnivač i doživotni počasni predsjednik "Geografskog društva Bosne i Hercegovine".

Zaključak

Grupa u radu spomenutih bošnjačkih studenata koja se krajem

19. i početkom 20. stoljeća školovala u Beču odigrala je ključnu ulogu u bošnjačkom nacionalnom i kulturnom preporodu. Kroz osnivanje kulturno-prosvjetnih društava, aktivan rad u medijima, obrazovnim institucijama i političkim organizacijama, značajno su doprinijeli jačanju bošnjačkog nacionalnog identiteta i razvoju kulture. Radilo se o izvanrednoj generaciji intelektualaca koja je svojim znanjem, angažmanom i vizijom dala neprocjenjiv doprinos oblikovanju kulturne i

političke povijesti našeg naroda. Pored spomenutih intelektualaca, postoje i druga značajna imena naših studenata koji su početkom 20. stoljeća studirali u Beču i drugim univerzitetskim centrima tadašnje monarhije. Njihov doprinos kulturnom, prosvjetnom, političkom i uopće javnom životu Bošnjaka u tom periodu, ali i u kasnijim desetljećima, još uvijek nije dovoljno istražen. Upravo to predstavlja važan zadatak pred savremenim istraživačima bošnjačke prošlosti.

Literatura

Behar, 4/1903–04, 21, 334.

Bošnjak, XIV/1904, 10.

Dautović, Rijad (2019). "Islamitisch akademischer Verein 'Zvijezda'". Über den 1904 gegründeten ersten muslimischen Verein in Österreich, *Wiener Geschichtsblätter. Band 74, Nr. 4. Verein für Geschichte der Stadt Wien*, 397–406.

Jalimam, Salih (2003). "Historijsko-edukativna uloga časopisa 'Behar' u jačanju identiteta Bošnjaka", *Znakovi vremena. Časopis za filozofiju, religiju, znanost i društvenu praksu* 21, 19–27.

Kemura, Ibrahim (1986). *Uloga "Gajreta" u društvenom životu Muslimana Bosne i Hercegovine (1903–1941)*. Sarajevo: Veselin Masleša.

Kemura, Ibrahim (1977). "Proglas Muslimanske akademске omladine u Beču od 1907. godine", *Prilozi Instituta za historiju u Sarajevu*, XIII, 334–345.

Mehmedović-Mulalić, Medina (2013). "Islamski građanski aktivizam u muslimanskoj prošlosti i njegove forme kod Bošnjaka krajem XIX i tokom XX st.", *Znakovi vremena. Časopis*

za filozofiju, religiju, znanost i društvenu praksu, 61/62, 283–302.

Musavat, II/1907, br. 13, 18. IV 1907.

9. Rešidbegović, A. (2001). "Osnivanje i rad Islamske dioničke štamparije (tiskare) u Sarajevu od 1905–1918. godine", *Anali Gazi Husrev-begove Biblioteke*, 11(19–20), 221–226.

Sarić, S. (2005). "Udruženje Islamske omladine u Sarajevu u Islamski klub (1905–1910)", *Anali Gazi Husrev-begove Biblioteke*, 13(23–24), 257–266.

Traljić, Mahmud (1999). *Iz kulturne historije Bošnjaka*. Travnik: Borac.

الموجز

الطلاب البشائقة في فيينا وإسهاماتهم في نهضة البشائقة الثقافية وتنظيمهم السياسي في مطلع القرن العشرين

يعقوب ديرفيتش

شكل احتلال الإمبراطورية النمساوية المجرية للبوسنة والهرسك نقطة تحول في نمو البشائقة التاريخي. فقد أدى الخروج من النطاق الثقافي العثماني والدخول في عالم الثقافة والمعايير الاجتماعية في أوروبا الغربية، إلى تحديات جسيمة، بالإضافة إلى فرص جديدة للنمو الثقافي والتعليمي والفكري. وقد ساد في البداية الخوف والقلق لدى البشائقة بشأن الحفاظ على هويتهم الدينية والوطنية، مع وجود الأمل والوعي بالإمكانات التي يوفرها التحديث. وقد لعب الطلاب البشائقة في فيينا دوراً متميزاً في هذه العملية، حيث طوروا، من خلال التعليم والتواصل مع المؤسسات الأوروبية، أفكاراً حول نهضة البشائقة الثقافية والسياسية. لقد أدركوا الفرصة لكي يواكب مجتمعهم التوجهات المعاصرة للمجتمع الأوروبي، واضعين بذلك أسس النشاط الفكري والسياسي عند البشائقة. وفي أواخر القرن التاسع عشر وبداية القرن العشرين، ظهر الجيل الأول من الطلاب والمثقفين البشائقة الذين تلقوا تعليمهم بروح الفكر الأوروبي. وقد أدى انخراطهم في الحياة السياسية والثقافية في البوسنة والهرسك إلى إطلاق عمليات تحول اجتماعي وثقافي مهمة لدى البشائقة.

الكلمات المفتاحية: الإمبراطورية النمساوية المجرية، فيينا، البشائقة، التحديث، التعليم، النهضة الثقافية، التنظيم السياسي.

Abstract

BOSNIAK STUDENTS IN VIENNA AND THEIR CONTRIBUTION TO CULTURAL RENEWAL AND POLITICAL ORGANIZATION OF BOSNIAKS AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

Jakub Dervić

The arrival of Austro-Hungarian rule in Bosnia and Herzegovina marked a turning point in the historical development of the Bosniaks. The transition from the Ottoman cultural sphere into the world of Western European culture and social norms, alongside serious challenges, also offered new opportunities for cultural, educational, and intellectual development. Although fear and uncertainty initially prevailed among Bosniaks regarding the preservation of religious and national identity, hope gradually emerged along with awareness of the opportunities provided by modernization. A particularly significant role in this process was played by Bosniak students in Vienna, who, through education and contact with European institutions, developed ideas of cultural renewal and political organization among Bosniaks. They recognized the opportunity to integrate their community into contemporary European social currents, thereby laying the foundations for intellectual and political activism. By the late nineteenth and early twentieth centuries, the first generation of Bosniak students and intellectuals educated in the spirit of European thought emerged. Their engagement in the political and cultural life of Bosnia and Herzegovina initiated important processes of socio-cultural transformation among the Bosniaks.

Keywords: Austro-Hungary; Vienna; Bosniaks; modernization; education; cultural renewal; political organization.